

DET KONGELIGE
KLIMA- OG MILJØDEPARTEMENT

Ifølge liste

Deres ref

Vår ref

Dato

17/2067

1. desember 2017

Avgjørelse av klage over vedtak om kvote for lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen og utenfor revir i 2017-2018

Klima- og miljødepartementet viser til vårt vedtak av 25. september 2017 der vi opprettholdt rovviltneemndene i region 4 (Oslo, Akershus, Østfold) og 5 (Hedmark) sitt vedtak 26. juni 2017 om kvote for lisensfelling av 12 ulver utenfor etablerte ulverevir. WWF tok den 2. november 2017 ut stevning og begjæring om midlertidig forføyning med påstand om at vedtaket er ugyldig og i strid med Norges internasjonale forpliktelser, og at lisensfelling iht. vedtaket 25. september 2017 stanses frem til rettskraftig avgjørelse foreligger. I sin kjennelse av 21. november 2017 tok Oslo tingrett kravet om midlertidig forføyning til følge, og departementet stanset samme dag lisensfelling utenfor ulvesonen i region 4 og 5.

Tingretten var enig med departementet i at skadevilkåret i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b var oppfylt. Retten mente likevel at det var sannsynliggjort at vedtaket inneholder feil rettsanvendelse og dermed vil kunne være ugyldig, fordi vurderingen av muligheten for felling ble knyttet til Stortingets bestandsmål og ikke vilkåret i naturmangfoldloven § 18 annet ledd om at felling ikke må true bestandens overlevelse. Retten uttalte videre at den ikke kunne se om departementet har lagt en skandinavisk eller norsk ulvebestand til grunn for vurderingen. Videre mente retten at det var feil ved saksbehandlingen når lovens vilkår om bestandens overlevelse ikke uttrykkelig er drøftet i vedtaket.

Departementet fatter med dette et nytt vedtak om lisensfelling av inntil 12 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte ulverevir i region 4 og 5, som utbedrer de forhold som ble påpekt av tingretten. Etter en nærmere vurdering gis vedtaket en utsatt ikrafttredelse til 21. desember 2017, noe som innebærer at lisensfelling ikke kan iverksettes før denne datoen. Departementet har i sin vurdering lagt vekt på

Postadresse
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo
postmottak@kld.dep.no

Kontoradresse
Kongens gate 20
www.kld.dep.no

Telefon*
22 24 90 90
Org no.
972 417 882

Avdeling
Naturforvaltnings-
avdelingen

Saksbehandler
Torkel Ramberg
22 24 58 50

skadehistorikk og skadepotensiale, og at det ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning er ønskelig å begrense utbredelsen av ulv utenfor ulvesonen. Departementet mener en effektivering av den vedtatte kvoten ikke truer bestandens overlevelse, og kan ikke se at det foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn felling i de aktuelle områdene utenfor ulvesonen.

Vedtaket kan påklages til Kongen i statsråd innen 3 uker, jf. forvaltningsloven §§ 28 og 29. En eventuell klage skal fremsettes for Klima- og miljødepartementet, jf. § 32.

Saksgang

Rovviltnemndene i regionene 4 og 5 vedtok 26. juni 2017 kvote og fellingsområde for lisensfelling av ulv utenfor etablerte revir i 2017-2018. Vedtaket ble påklaget av Rovviltets Røst 4. juli 2017, Norskog 5. juli 2017, Norsk Bonde- og Småbrukarlag 11. juli 2017, Bygdefolk for rovdyr 12. juli 2017, WWF og Foreningen våre rovdyr 12. juli 2017, Naturvernforbundet 13. juli 2017, På Baksporet 16. juli 2017, Norges Miljøvernforbund 17. juli 2017, NOAH 17. juli 2017 og Hedmark Bonde- og Småbrukarlag 17. juli 2017. Rovviltnemndene i region 4 og 5 behandlet klagen 23. august 2017 og opprettholdt sitt tidligere vedtak. Saken ble oversendt Klima- og miljødepartementet 24. august 2017. Miljødirektoratet avga sin faglige tilråding 18. september 2017, og 25. september 2017 fattet Klima- og miljødepartementet vedtak som opprettholdt rovviltnemndenes vedtak.

WWF tok den 2. november 2017 ut stevning og begjæring om midlertidig forføyning med påstand om at vedtaket er ugyldig og i strid med Norges internasjonale forpliktelser, og at lisensfelling stanses frem til rettskraftig avgjørelse foreligger. I sin kjennelse av 21. november 2017 tok Oslo tingrett kravet om midlertidig forføyning til følge, og departementet stanset samme dag lisensfelling utenfor ulvesonen i region 4 og 5.

Klima- og miljødepartementet har i dag 1. desember 2017 også fattet vedtak om kvote for lisensfelling av ulv i revir. Vedtaket i denne saken om kvote for lisensfelling utenfor ulvesonen og utenfor revir ses i sammenheng med vedtak om kvote for lisensfelling av ulv i revir.

Klima- og miljødepartementet har mottatt en faglig oppdatering av Miljødirektoratet 28. november 2017. Direktoratet opplyser at det pr. 27. november er dokumentert 8 sannsynlige helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Så langt er status ukjent for ytterligere 12 revir som var påvist under foregående overvåkingsperiode. Basert på kjent informasjon fra den pågående overvåkingsperioden vurderer Miljødirektoratet at et uttak av 2 helnorske og 1 grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling.

Departementet har også 30. november mottatt en faglig vurdering av bestandens overlevelse fra Miljødirektoratet. Direktoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårdsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfelling kvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for

gunstig bevaringsstatus vurderer direktoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagte uttakene i Norge og Sverige.

Klagernes anførsler

I klagen fra NOAH, Rovviltets røst, WWF/Foreningen våre rovdyr, Naturvernforbundet, Bygdefolk for rovdyr og Norges Miljøvernforbund bes det om at vedtaket om lisensfelling av ulv utenfor etablerte ulverevir oppheves eller at kvoten reduseres betydelig. Det pekes blant annet på at vedtaket er i strid med internasjonale forpliktelser og nasjonale lover. Det er uforsvarlig og verken juridisk eller faglig grunnlag for å vedta en slik kvote, og vedtaket vil ha negative konsekvenser for ulvebestanden.

I klagen fra Norges Bonde- og Småbrukarlag, Hedmark Bonde- og Småbrukarlag, På Baksporet og Norskog bes det om et høyere uttak av ulv, og at jakttiden må synkroniseres med elgjakten. Det sies blant annet at rovviltnemndene må vedta et uttak som ligger i den nedre delen av bestandsintervallet som Stortinget vedtok, og ikke i det øvre slik nemndene har vedtatt.

Departementet har i forkant av det nye vedtaket gitt klagerne på det opprinnelige vedtaket 25. september 2017 anledning til å supplere tidligere kommentarer i klagesaken. Departementet har mottatt flere innspill som er gjennomgått og tatt med i vurderingen av saken. Innspillene gjentar i hovedsak argumentene fra klagen og de er tilgjengelige på departementets hjemmeside.

Rovviltnemndenes vurdering

Rovviltnemndene viser i sitt vedtak til at den nasjonale målsettingen er 4-6 ynglinger pr. år, hvorav minst 3 skal være helnorske ynglinger. Den siste felles gjennomgangen av bestandssituasjonen for ulv i Skandinavia (fra 1. juni 2017) viser 4 helnorske familiegrupper og 7 felles med Sverige. Ut fra bestandssituasjonen finner nemndene at det bør åpnes for en lisensfelling kvote på 12 ulver utenfor ulvesonen i Akershus og Hedmark, og samtidig utenfor områdene som benyttes av hhv Julussaflokken og Osdalsflokken. I vedtaket er det gitt en nærmere avgrensning av området for lisensfelling, blant annet for å hindre uttak av alfadyr før valpene i de nevnte flokkene kan klare seg selv. I sekretariatets innstilling til nemndene er det gitt en grundig gjennomgang av rovviltforliket, ulveforliket, gjeldende regelverk og bestandsutvikling for ulv. Om skader på husdyr og tamrein er det i sekretariatets innstilling blant annet sagt:

"I Hedmark ble det iht. Rovbase erstattet 964 sauer tatt av ulv i 2016. Ingen rein i Elgå reinbeitedistrikt ble det erstattet som tatt av ulv. Tilsvarende tall for Oslo og Akershus er 166 sau. Ingen husdyr er erstattet som tatt av ulv i Østfold.

Skadene som forårsakes av ulv varierer mye fra år til år, og skadene er i all hovedsak knyttet til ulv utenfor forvaltningsområdet for ynglende ulv. Dette skyldes at det innenfor forvaltningsområdet for ynglende ulv i stor grad gjennomføres tyngre forebyggende tiltak, som flytting og beiting på inngjerdet område, og at det i liten grad er frittgående sau i utmark i dette området.

Registrerte skader i Rovbase viser at de første dokumenterte skadene på sau forårsaket av ulv utenfor ulvesona i Akershus dukket opp i 2009. I perioden 2009-2016 har antall dokumenterte skader variert mye fra år til år. Flest skader var det i 2015 med 71 dokumenterte skader. Sammenligner en tallene for dokumenterte skader i siste 5-årsperiode med tidligere perioder, viser disse at omfanget av ulvskader utenfor ulvesona i Akershus har blitt mer omfattende.

I Hedmark har det i samme periode relativt sett vært mindre variasjoner i skadeomfang, og antall dokumenterte skader på sau har ligget på rundt 150-200 årlig. 2009 og 2016 skiller seg noe ut med hhv. 261 og 245 dokumenterte skader. I perioden 2000-2009 var det også flere år med minst like mange skader, men det var større årlige variasjoner. Det er dermed vanskelig å se noen klar trend i utviklingen i skadeomfang i perioden 2000-2016, men årene med omfattende ulveskader ser ut til å komme hyppigere. Videre har sauetallet på utmarksbeite i blant andre kommunene Stange, Åsnes og Nord-Odal gått ned etter flere år med betydelige skadeomfang og det er gjennomført tyngre forebyggende tiltak for å begrense skadene.

Dokumenterte ulveskader på tamrein i Hedmark varier også mye mellom år, fra år uten skader til år med relativt omfattende skader. Årene 2012 og 2014 er i en særstilling med hhv. 17 og 20 dokumenterte ulveskader."

Miljødirektoratets faglige tilråding per 18. september 2017

Departementet viser til at Miljødirektoratet leverte en oppdatert faglig tilråding 28. november 2017. Denne er i sin helhet gjengitt under. Departementet vil her likevel også trekke frem enkelte elementer fra den faglige tilrådingen av 18. september 2017.

Om bestandsstatus for ulv i Norge og Skandinavia skriver direktoratet bl.a.:

"Siste endelige rapport om bestandsstatus av ulv i Skandinavia for vinteren 2016/2017 forelå 1. juni 2017. Her framgår det at bestandsstatus for ulv er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling i 43 av gruppene i Skandinavia. Det ble dokumentert yngling i 4 av 5 helnorske familiegrupper samt i 7 av 7 familiegrupper i grenserevir. Resterende familiegrupper ble dokumentert i Sverige. Totalt berøres Norge av 7,5 familiegrupper med yngling, hvorav 4 er helnorske. Dette er over det nasjonalt fastsatte bestandsmålet på 4-6 årlige ynglinger i Norge, hvorav minst 3 ynglinger skal være innenfor revir med hele sin utbredelse i Norge.

I rapporten framgår det videre at det ble registrert 28 revirmarkerende par i Skandinavia (19 i Sverige, 6 i Norge og 3 på tvers av riksgrensen). Sammenlignet med foregående år er dette en reduksjon av antall helnorske familiegrupper med yngling og en økning av antall revirmarkerende par i helnorske revir og grenserevir (se figur 1). Ut fra det totale antallet familiegrupper og revirmarkerende par i Skandinavia er dette en økning fra tidligere år.

For vinteren 2016/2017 ble bestanden beregnet til 430 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 355 i Sverige, inklusive grenserevir). Det ble registrert 105-112 individer av ulv i Norge, hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen er tallet 80 – 84 ulver som berører Norge. I tillegg ble det også registrert 12-13 enslige ulver hvorav ingen med sikkerhet kunne klassifiseres

som revirmarkerende eller stasjonære. Døde ulver i løpet av overvåkingsperioden er ikke trukket fra disse tallene.

I henhold til gjeldende kunnskap om den samlede belastning ulvebestanden utsettes for jf. naturmangfoldloven § 10, er det i perioden fra 1. oktober 2016 (start på lisensfellingsperioden 2016/2017) til dags dato registrert 14 døde ulver i Norge, samtlige utenfor ulvesonen (www.rovbase.no)."

Om genetik og ulovlig uttak av ulv skriver direktoratet bl.a.:

"En rapport fra Skandulv (Skandinaviske ulveforskningsprosjektet) fra 2008 har estimert at ca. halvparten av all dødelighet i bestanden er forårsaket av ulovlig uttak. Ulovlig uttak forekommer også i den norske ulvebestanden, og har blitt påvist både i 2014 og 2015.

Den skandinaviske ulvebestanden er relativt liten og isolert. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad (...).

Innavlsproblematikken er en av de store utfordringene i forvaltningen av den skandinaviske ulvebestanden, og påfyll av nye gener inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske bestanden har stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv (...). Beregninger viser at minst en immigrant per generasjon (5-års periode) trengs for å opprettholde og bedre innavlsgraden i den skandinaviske bestanden. Konsekvensen av en lavere innvandringstakt er at den skandinaviske ulvebestanden må forvaltes på et høyere bestandsnivå for å motvirke de negative genetiske effektene (beregnet til minst 1700 individer i Sverige). (...).

Miljødirektoratet legger etter en samlet vurdering til grunn at ulvebestanden i dagens situasjon bør forvaltes slik at bestanden er i øvre del av intervallet. Dette begrunnes hovedsakelig med den genetiske situasjonen i bestanden. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad, og gjennomsnittlig innavlskoeffisient for 2016/2017 er beregnet til ca. 0,23. Avdekkede tilfeller av ulovlig uttak de siste årene underbygger også vurderingen av at bestanden forvaltes i øvre del av intervallet. (...).

I forvaltning av små bestander av truede arter bør det unngås å forvalte arten på en måte som legger opp til periodevise store uttak i bestanden, på bakgrunn av at små bestander allerede er utsatt for tilfeldige variasjoner som kan skape store svingninger i bestanden. Dersom et stort uttak sammenfaller med en tilfeldig nedgang kan dette medføre uforutsette konsekvenser. Store uttak kan også være problematisk med hensyn til innavlsgraden i bestanden over tid, hvis ikke tilstrekkelig hensyn tas til genetiske forhold når revir utpekes som aktuelle for uttak. Innavlskoeffisient i ulike parkonstellasjoner er i stor grad kjent og bør vektlegges i slike vurderinger.

Oppdatert faglig tilråding fra Miljødirektoratet per 28. november 2017

I en oppdatert faglig tilråding 28. november 2017 har Miljødirektoratet uttalt:

"Miljødirektoratet oversendte faglig tilråding til klage på vedtak om lisensfelling av ulv i region 4 og 5 i 2017-2018 i brev av 18. september 2017. Tilrådingen i denne saken var avgrenset til å vurdere ulvebestandens status og forventede utvikling i region 4 og

5 og vurdere sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet i regionen. Oslo Tingrett besluttet 21. november 2017 utsatt iverksettelse av lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir i region 4 (Østfold, Oslo og Akershus) og 5 (Hedmark). På bakgrunn av dette har Klima- og miljødepartementet i e-post av 24. november 2017 bedt Miljødirektoratet om å levere en generell oppdatering av informasjon i de tidligere faglige tilrådingene, på bakgrunn av ny informasjon fra det pågående overvåkingsarbeidet. I brev av 18. september 2017 tilrådte vi også at en oppdatert bestandsstatus i november legges til grunn før endelig vedtak fattes om lisensfelling innenfor ulvesonen.

Miljødirektoratets oppdatering av tilrådingen avgrenses til oppdatering av revirstatus i Norge så langt i overvåkingsarbeidet og oppdatering av vurderingen knyttet til ulvebestandens status og forventede utvikling i region 4 og 5. Dette inkluderer oppdatering av vurdering av sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet i regionen.

Oppdatering av revirstatus

Miljødirektoratet har innhentet oppdatert revirstatusinformasjon fra Rovdata, men grunnet kort frist baseres revirstatus kun på resultat fra DNA-analyser på prøver innsamlet i Norge og ikke på en sammenstilling av gjennomførte sporinger. Resultatene er basert på DNA-analyser gjennomført fram til og med 24. november 2017, og etter 1. oktober er det registrert 40 ulv fra DNA. Neste foreløpige statusrapport som er basert på sporinger og DNA-analyser vil etter planen foreligge i begynnelsen av desember 2017. Statusoppdateringen i denne tilrådingen inkluderer dermed ikke informasjon om foreløpig områdebruk til revirene, og eventuell status som grenserevir eller helnorsk revir vil ikke være endelig avklart før etter endt overvåkingsperiode. Direktoratet har inkludert informasjon om områdebruk fra tidligere overvåkingsperioder.

Per dags dato er det via DNA-analyser dokumentert 9 ynglinger som berører Norge, samt observert årsvalper i ytterligere ett revir tidligere i sommer som foreløpig ikke har blitt påvist via DNA. En av de ni ynglingene er påvist i ett nytt revir i Elverum/Våler (det er innsamlet DNA fra en tisper og en årsvalp). Kun tisper var påvist forrige overvåkingsperiode og var dermed ikke inkludert i oversikten nedenfor som en del av ett revir markerende par.

Ulverevir i Norge og grenseområder (2016/2017) med oppdatert informasjon pr. 27. november 2017

Følgende er basert på endelig bestandsstatusrapport av 1. juni 2017, komplettert med informasjon om registrering av ulvevalper etter 31. mars 2017 (sluttet av overvåkingsperioden). Inneværende overvåkingsperiode startet 1. oktober og ny informasjon vil tilkomme fortløpende gjennom sesongen. Informasjonen nedenfor er kunnskap som foreløpig legges til grunn i forhold til vurderingen av oppnåelse av bestandsmålet inneværende ynglingsperiode (valpekull født 2017, overvåkingsperiode 2017/2018), og innenfor neste ynglingsperiode (valpekull født 2018, overvåkingsperiode 2018/2019).

Helnorske ulverevir i 2016/2017

Aurskog

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (3 ulver).

Siden 2010/2011 har det vært registrert ulv i Aurskogreviret hvert år med unntak av 2013/2014 og 2014/2015. Paret som ble registrert i 2015/2016 er et nytt par. Både

tispen og hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,307.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Julussa (omfattet av rovviltneemndenes vedtak)

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver) delvis utenfor ulvesonen. Julussareviret ble registrert i Norge første gang 2002/2003 med et revirmarkerende par. Reviret har vært okkupert siden da med flere ulike parkonstellasjoner og det har blitt dokumentert yngling hvert år mellom 2003/2004 til 2008/2009. Etter et par år med kun revirmarkerende par har det vært dokumentert yngling hvert år siden 2011/2012 da forrige parkonstellasjon ble registrert sammen for første gang (tispen ble registrert i reviret første gang året før). Reviret har hatt hele sitt leveområde i Norge siden 2003/2004. Forrige ledertispe er mor til valpekullet født i 2016, men har ikke blitt påvist i registreringsperioden 2016/2017. Nåværende tispe er datter (F2) til forrige tispe, mens hannen, som også er far til nåværende tispe, har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,400.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årssvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Letjenna

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (6 ulver).

Letjennareviret ble registrert første gang vinteren 2011/2012 som revirmarkerende par som en følge av oppsplitting av Julussareviret. I 2012/2013 ble det dokumentert yngling i reviret, men med en ny hann. Denne parkonstellasjonen er også den nåværende paret. Det har blitt født valper i reviret hvert år etter det. Reviret har hatt hele sitt leveområde i Norge alle år de har blitt registrert. Tispen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant, mens hannen er en F2. Innavlskoeffisient er 0,225.

Status pr. 27. november 2017: En observasjon av valper innenfor leveområdet (med billedokumentasjon) fra august ble meldt inn til direktoratet i begynnelsen av september, men var umulig å verifisere eller stedfeste kun ut fra billedokumentasjonen. Det er innsamlet DNA fra årssvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Osdalen (omfattet av rovviltneemndenes vedtak)

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (10 ulver) hovedsakelig utenfor ulvesonen.

Det ble registrert ulv innenfor reviret første gang vinteren 2005/2006, men parkonstellasjonen som var der ble tatt ut i 2011. Det ble på nytt registrert et revirmarkerende par i området i 2014/2015 og dette er den fjerde og seneste parkonstellasjonen i samme område. Både tispen og hannen er en F2. Innavlskoeffisienten er 0,229.

Status pr. 27. november 2017: Minst 2 ungunger har vandret ut av reviret (1 til Sverige, 1 lengre sør i ulvesonen). Valpekull født i 2017 er påvist ved hikontroll (7 valper). Det er innsamlet DNA fra årssvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Mangen

Status 2016/2017: Familiegruppe uten yngling (3-4 ulver).

Mangenreviret ble registrert første gang vinteren 2013/2014 som usikkert revirmarkerende par. Følgende vinter ble de registrert som revirmarkerende par. Yngling ble påvist første gang i 2015/2016. Siste vinter ble det dokumentert ny hann i reviret. Leveområdet har i sin helhet vært i Norge de årene reviret har blitt registrert. Tispen er en F2 og hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,249.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årssvalper før 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Flisdalen

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Oppdaget første gang i 2014/2015 og ble da registrert som revirmarkerende par med leveområde i både Sverige og Norge (grenserevir). Det ble født valpekull i reviret i 2015, men ikke i 2016. Tispen er en F2, mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisient er 0,236.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Gräsmark

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Gräsmarkreviret ble først registrert i Norge vinteren 2012/2013 som revirmarkerende par i grenserevir delt mellom Norge og Sverige. Reviret har blitt påvist som grenserevir hvert år etter det med unntak av de to siste årene da hele revirets leveområde var i Norge. Samme hann har vært i reviret siden 2012/2013 mens nåværende tispe ble registrert først i 2015/2016. Det har ikke blitt dokumentert yngling i reviret siden første registrering, og yngling er ikke sannsynlig for 2017. Tispen er en F3 mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,252.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Hobøl

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Reviret ble først registrert sesongen 2016/2017 da to ulver ble fotografert av NINAs viltkamera. Reviret ble først etablert i 2014/2015 da en tispevalp vandret ut fra Østmarkareviret og ble stasjonær i området. Året etterpå, etter at lederhannen i Østmarka ble skutt, vandret en hannvalp født i Østmarka i 2015 ut fra fødselsreviret og etablerte seg sammen med tispen i reviret. Både tispe og hann har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant og er nært beslektet. Innavlskoeffisienten er 0,416.

Status pr. 27. november 2017: Det er innsamlet DNA fra årssvalper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Kynna

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Det ble registrert ulv i Kynnareviret første gang vinteren 2004/2005, og reviret har blitt registrert hvert år etter det. Det ble registrert yngling i reviret 2008/2009 til 2010/2011 da tispen gikk sammen med en immigranthann. Året etterpå ble hannen utskiftet med nåværende hann og ingen yngling har blitt registrert i reviret etter det. En ny tispe ble registrert i reviret i 2015/2016. Siden vinteren 2011/2012 har reviret hatt hele leveområdet i Norge, samt status revirmarkerende par. Både tispen og hannen har mer

enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,305.

Status pr. 27. november 2017: Det er observert valper innenfor leveområdet til reviret ved et tilfelle i sommer. Valpene ble fotografert uten foreldredyr tilstede, og analyse av DNA-prøver som ble innsamlet på plassen har foreløpig kun identifisert lederparet. Det er innsamlet DNA fra årsvulper etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Østmarka

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Østmarkareviret ble først registrert vinteren 2012/2013 som revirmarkerende par.

Vinteren 2013/2014 ble kun hannen og valpene registrert (familiegruppe med yngling).

Hannen dannet nytt par med en av sine døtre og det ble dokumentert yngling også vinteren 2014/2015. Tispen ble skutt i nødverge oktober 2015 og hannen ble avlivet grunnet skabb i januar 2016. Det ble dokumentert at valper ble født i reviret i 2015, og overvåkingen i reviret i slutten av overvåkingsperioden 2015/2016 viste at to ulver fortsatt var i reviret, en tise og en hann fra valpekullet som ble født i 2015. Kun tisen ble påvist i begynnelsen av registreringsperioden 2016/2017 og i januar fikk hun selskap av en ung hannulv fra Slettåsreviret. Tisen er avkom fra en far-datter parring og har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Hannen er F3. Innavlskoeffisienten er 0,236.

Status pr. 27. november 2017: Det er påvist valper i reviret i sommer etter at de ble fanget på viltkamera. Det er innsamlet DNA fra årsvulper før 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret vil mest sannsynlig være helnorsk også i 2017/2018.

Grenserevir 2016/2017

Juvberget

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver).

Det ble registrert ulv i Juvberget første gang i 2011/2012, da som revirmarkerende par. Med unntak av 2013/2014 har reviret blitt registrert hvert år. Det ble registrert en helt ny parkonstellasjon (ny tise og ny hann) i 2015/2016 da det også ble registrert første yngling i reviret. Både tisen og hannen er F2. Innavlskoeffisienten er 0,317.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Magnor

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5 ulver).

Magnor ble registrert for første gang i 2016/2017 da reviret ble påvist som familiegruppe med yngling. Det var indikasjoner på ett mulig nytt par i området i 2015/2016 uten at det kunne verifiseres. Både tise og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,207.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Rotna

Status 2016/2017: Familiegruppe uten yngling (3 ulver).

Det har vært registrert ulv i Rotnareviret hvert år siden vinteren 2003/2004 og nåværende parkonstellasjon (tise og hann) ble registrert for første gang i 2008/2009. Det har blitt dokumentert yngling i reviret hvert år siden vinteren 2009/2010. Reviret har hatt leveområde som omfatter både Norge og Sverige i samme periode. Både tisen

og hannen har mer enn tre generasjoner til forrige reproduserende immigrant.
Innavlskoeffisienten er 0,274.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Skillingmark

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (7 ulver).

Det har blitt registrert ulv i Skillingmarkreviret siden vinteren 2014/2015. Det ble dokumentert valpekull før første gang vinteren 2016/2017. Både tispene og hannen er F2, men er søsken. Innavlskoeffisienten er 0,354.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Skugghøyden

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5 ulver).

Skugghøyden ble registrert som helsvensk familiegruppe i 2015/2016. Tispene har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant, mens hannen er en F1. Innavlskoeffisienten er 0,152.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Slettås (omfattet av rovviltnemndenes vedtak)

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (8 ulver).

Slettåsreviret ble registrert første gang vinteren 2009/2010 som revirmarkerende par. Siden 2010/2011 har det blitt registrert yngling i reviret hvert år. Samme tispene har vært i reviret i hele perioden, mens nåværende hann ble registrert i reviret første gang 2012/2013. Reviret ble registrert som grenserevir i 2013/2014 og 2014/2015, med majoriteten av leveområdet i Norge. Tispene har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant mens hannen er en F2. Innavlskoeffisienten er 0,298.

Status pr. 27. november 2017: Minst 3 unglulver har vandret ut av reviret (samtlige til Sverige, hvorav en ble avlivet på skadefelling). Valpekull født i 2017 er påvist ved hikontroll (5 valper). DNA fra årssvalper er innsamlet etter 1. oktober. Yngling er dermed påvist. Reviret har historisk vært både grenserevir og helnorsk, men vil sannsynligvis være grenserevir også i 2017/2018.

Varåa

Status 2016/2017: Familiegruppe med yngling (5-8 ulver).

Det revirmarkerende paret i Varåareviret ble først registrert vinteren 2015/2016 med hele sitt leveområde i Norge. Tispene er en F3 mens hannen har mer enn tre generasjoner tilbake til forrige reproduserende immigrant. Innavlskoeffisienten er 0,238.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Boksjø

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Registrert for første gang i 2016/2017. Tispene er en F2 og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,156.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Fulufjellet

Status 2016/2017: Revirmarkerende par.

Registrert for første gang i 2016/2017. Tispen er en F2 avkom fra Julussa, og hannen er en F3. Innavlskoeffisienten er 0,220.

Status pr. 27. november 2017: Valper ble påvist tidligere i sommer, men er foreløpig ikke påvist ved DNA. Reviret vil mest sannsynlig være grenserevir også i 2017/2018.

Rømskog

Status 2016/2017: Revirmarkerende par

Registrert for første gang i 2016/2017. Både tispen og hannen er F3.

Innavlskoeffisienten er 0,233.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Elgklinten

Status 2016/2017: Øvrig stasjonær - yngling (2 ulver). Påvist yngling i 2016 ved at det ble dokumentert DNA-funn fra ett foreldre dyr (tispen) og én valp, men ingen intakt familiegruppe kunne påvises i løpet av registreringssesongen. Registrert for første gang i 2016/2017. Innavlskoeffisienten er 0,253.

Status pr. 27. november 2017: Ukjent status.

Oppdatering av Miljødirektoratets vurdering av konsekvenser av lisensfelling i 2017-2018 på bestandsmål oppnåelsen for ulv i Norge etter endt lisensfelling

Bestandsmålet for ulv er fastsatt som ett intervallmål som gir forvaltningsmyndighetene et handlingsrom når vedtak om uttak skal fattes. Miljødirektoratet legger etter en samlet vurdering til grunn at ulvebestanden i dagens situasjon bør forvaltes slik at bestanden er i øvre del av intervallet. Dette begrunnes hovedsakelig med den genetiske situasjonen i bestanden. Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er også etablert av få individer, hvilket har ført til en høy innavlsgrad, og gjennomsnittlig innavlskoeffisient for 2016/2017 er beregnet til ca. 0,23. Avdekkede tilfeller av ulovlig uttak de siste årene underbygger også vurderingen av at bestanden forvaltes i øvre del av intervallet.

Vurderingene knyttet til den forventede utviklingen av ulvebestanden i regionen tar utgangspunkt i at vedtatt kvote effektueres. Det Miljødirektoratet tar stilling til i sannsynlighetsvurderingen, er hvilke konsekvenser gjennomføringen av lisensfelling i 2017/2018 medfører for potensiale for reproduksjon våren 2018, som da vil bli registrert vinteren 2018/2019 og rapportert 1. juni 2019.

Lisensfelling utenfor ulvesonen og de etablerte revir

Rovviltneemndenes vedtak om kvote for lisensfelling av ulv på inntil 12 ulver utenfor ulvesonen er begrunnet med at tiltaket skal avverge alvorlig skade på husdyr og tamrein i de deler av regionene som ligger utenfor ulvesonen og utenfor de leveområder som brukes av Osdals- og Julussareviret.

På bakgrunn av kvotestørrelsen for lisensfellingsperioden 2016/2017 i region 4 og 5 utenfor etablerte revir (5+3+2), samt antall ulv felt på lisensfelling (7) og total avgang av ulv som er belastet lisensfellingskvoten (11), mener Miljødirektoratet at kvotestørrelsen som er vedtatt av nemndene er realistisk sett i forhold til hvor mange ulver som kan dukke opp og felles i lisensfellingsområdet i lisensfellingsperioden. Dersom det i år

forekommer færre utvandrende individer enn i fjor innenfor samme tidsperiode, så vil heller ikke hele kvoten bli effektuert.

Miljødirektoratet vurderer at denne delen av lisensfellingskvoten hovedsakelig innrettes seg mot enslige streifdyr av ulv, hvor uttaket i svært liten grad påvirker bestandsmåloppnåelsen. Dette skal ikke tolkes som at uttaket ikke har noen betydning for bestanden som helhet, da alt uttak i Skandinavia nødvendigvis har en effekt når en ser på den samlede belastningen for ulvebestanden.

Lisensfelling innenfor ulvesona og etablerte revir - generelt om kvotens størrelse og antall revir

Sekretariatene i rovviltnemndene anbefalte felling av to av fire av de helnorske revirene med yngling i 2016 (Julussa og Osdalen) med hjemmel i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. Rovviltnemndene i region 4 og 5 valgte i tillegg å fatte vedtak om lisensfelling innenfor Slettåsreviret, med hjemmel i § 18 første ledd bokstav c. Kvoten ble satt til inntil 8 ulver per revir, totalt 24 ulver.

Totalt vedtatt lisensfellingskvote på ulv i region 4 og 5 er dermed 36 ulver. Rovviltnemndenes kvote innenfor hvert revir er satt med hensyn til et antatt antall ulver som kan være i reviret i lisensfellingsperioden.

Vurdering om bestandsmåloppnåelse etter endt lisensfelling

Overvåkingsresultatet presentert i endelig statusrapport pr. 1. juni 2017 viser de revir som har produsert valper i 2016 og revirmarkerende par oppdaget i løpet av overvåkingsperioden 1. oktober 2016 til 31. mars 2017. Antall valpekull født i 2017, utvandring, innvandring og nye pardannelser er per dags dato ikke fullstendig kjent, og vil ikke være helt kjent før etter avsluttet lisensfelling i 2018. Endelig bestandsstatusrapport pr. 1. juni 2017 samt foreløpig informasjon om observerte valper i enkelte revir etter 31. mars 2017 er lagt til grunn for vår faglige tilrådning. Da vi er i begynnelsen av inneværende overvåkingsperiode, er vurderingen av hvor mange valpekull som kan ha blitt født i 2017, hva som gjenstår etter endt lisensfelling, og også betydningen for neste yngleperiode (mai/juni 2018) basert på foreløpige resultater fra overvåkingen og en sannsynlighetsvurdering.

Ulvenes revirstørrelse og ulvesonens utforming tilsier at det er små marginer om et ulverevir er helnorsk, grenserevir eller helsvensk i denne delen av den skandinaviske ulvebestanden. Historikken viser også at revirene endrer utforming og størrelse mellom år, og revir som er helnorske eller helsvenske ett år, kan være grenserevir året etter, og omvendt. Dette er en utfordring når vi skal vurdere sannsynligheten for at bestandsmålet nås kommende år.

Per 27. november er det påvist 9 ynglinger ved DNA samt 1 sannsynlig yngling via observasjon av valper. Status som helnorsk eller grenserevir er foreløpig uavklart, men tidligere områdebruk og nærhet til grensen kan brukes for å utelukke enkelte revir som mulige grenserevir. På bakgrunn av dette er det så langt dokumentert 8 sannsynlige helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Så langt er status ukjent for ytterligere 12 revir som var påvist under foregående overvåkingsperiode.

Basert på kjent informasjon fra den pågående overvåkingsperioden vurderer Miljødirektoratet at et uttak av 2 helnorske og 1 grenserevir ikke vil være til hinder for å nå bestandsmålet etter endt lisensfelling. Dette skal ikke tolkes som at uttaket ikke har

noen betydning for ulvebestanden som helhet, da alt uttak i Skandinavia nødvendigvis har en effekt når en ser på den samlede belastningen for ulvebestanden.

Hvis endelig vedtak om felling berører familiegrupper som har revir både i Norge og Sverige, bør svenske myndigheter kontaktes.

For øvrig viser vi til vår faglige tilrådning av 18. september 2017."

Miljødirektoratets vurdering om bestandsutvikling og bestandens overlevelse

Departementet viser til at Miljødirektoratet 30. november 2017 leverte en egen vurdering om bestandsutvikling og bestandens overlevelse. Direktoratet konkluderer i sin vurdering med følgende:

" Det er ikke foretatt en selvstendig analyse i Norge omkring minimumskrav for å sikre ulvebestandens overlevelse på lang sikt. Men da ulver i Norge er en del av den større sør-skandinaviske bestanden kan mye av det gjennomførte arbeidet i Sverige legges til grunn.

På bakgrunn av den mest oppdaterte kunnskapen i senere rapporter (2015), legger Naturvårdsverket til grunn at populasjonen av ulv i Sverige må være på minst 300 individer for å ha gunstig bevaringsstatus. Dette inkluderer helsvenske ulver, samt halvparten av ulvene som lever i grenserevir, og forutsetter at Norge ikke reduserer sine ambisjoner. Rapporten konkluderer med at en skandinavisk ulvepopulasjon på minst 340 ulver vil ha høy sannsynlighet for overlevelse, fordelt på 300 for Sverige og 40 for Norge. Referanseverdien forutsetter at det forekommer migrasjon og innvandring fra den finsk-russiske ulvebestanden til den sør-skandinaviske ulvebestanden, hvor minst en finsk-russisk immigrant per ulvegenerasjon (5 år) etablerer seg og går inn i reproduksjonen (produserer valpekull). Det forutsettes videre at valpene til immigranter i neste omgang også går inn i reproduksjonen i den sør-skandinaviske bestanden.

Siste endelige rapport om bestandsstatus av ulv i Skandinavia for vinteren 2016/2017 forelå 1. juni 2017. Her framgår det at bestandsstatus for ulv er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling i 43 av gruppene i Skandinavia. For vinteren 2016/2017 ble bestanden beregnet til 430 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 355 i Sverige, inklusive grenserevir). Det ble registrert 105-112 individer av ulv i Norge, hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen er tallet 80 – 84 ulver som berører Norge. I tillegg ble det også registrert 12-13 enslige ulver hvorav ingen med sikkerhet kunne klassifiseres som revirmarkerende eller stasjonære. Døde ulver i løpet av overvåkingsperioden er ikke trukket fra disse tallene. Valper født våren 2017 inngår ikke i disse tallene.

Miljødirektoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårdsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfellingskvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for gunstig bevaringsstatus vurderer Miljødirektoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagt uttakene i Norge og Sverige. Samlet uttak vurderes ikke å medføre at bestanden samlet kommer under Naturvårdsverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Det kan ikke utelukkes at bestanden etter gjennomført uttak reduseres eller stabiliseres.

Konklusjonen er basert på best tilgjengelig kunnskap, og forutsetter at nye gener kommer inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske

bestanden. Dette har svært stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv.

Dagens forvaltningsregimer i Norge og Sverige innebærer en fortløpende informasjonsutveksling og dialog, og et felles overvåkningsprogram som leverer bestandsdata på et detaljert nivå. Bestandsvariasjoner mellom år som konsekvens av forvaltningsvedtak eller som konsekvens av hendelser utenfor forvaltningens kontroll kan ivaretas ved den løpende forvaltning, f. eks. gjennom reduserte kvoter påfølgende år."

Klima- og miljødepartementets vurdering

Saken er behandlet etter naturmangfoldloven (nml.) §§ 18 og 77 og rovviltforskriften §§ 3, 4, 7 og 10. Departementet legger, i henhold til nml. § 7, prinsippene i loven §§ 8-10 og § 12 til grunn som retningslinjer. Også forvaltningsmålet for arter i nml. § 5 er trukket inn i den skjønnsmessige vurderingen av saken. Det samme gjelder nml. § 14 om andre viktige samfunnsinteresser. Prinsippene i nml. § 11 anses ikke som relevante i denne saken fordi det ikke er aktuelt å stille fordyrende vilkår.

Departementet skal ta stilling til om man skal tillate uttak av ulv for å avverge skade på husdyr eller tamrein, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b. Det er i innstillingen til rovviltnemndenes vedtak gitt en grundig redegjørelse for skadeomfang i regionene.

Departementet anser dermed at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav b om å avverge skade er oppfylt. Departementet har videre kommet til at det ikke finnes andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling, når det gjelder ulvene utenfor sonen.

Departementet har også kommet til at felling av inntil 12 ulver i disse to revirene ikke vil true bestandens overlevelse.

Vedtaket er truffet i medhold av naturmangfoldloven (nml.) § 18, som har denne ordlyden (første og annet ledd):

"§ 18.(annet uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk etter vurdering av myndighetene)

Kongen kan ved forskrift eller enkeltvedtak tillate uttak av vilt og lakse- og innlandsfisk

- a) for å beskytte naturlig forekommende planter, dyr og økosystemer,
- b) for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom,
- c) for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning,
- d) for innfangning til gjenoppbygging av bestander,
- e) for innfangning til lovlig oppdrettsvirksomhet,
- f) for forskning, undervisning eller taksonomisk virksomhet, eller
- g) som er fremmede organismer.

Vedtaket etter første ledd bokstav a til f kan bare treffes hvis uttaket ikke truer bestandens overlevelse og formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte.

(...)."

I denne saken skal departementet ta stilling til om man skal tillate uttak av ulv for å avverge skade på "avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom", jf. nml. § 18 første

ledd bokstav b. Det er i tillegg to kumulative vilkår som må være oppfylt for at felling kan gjennomføres; at felling ikke truer bestandens overlevelse og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 annet ledd.

Nml. § 5 første ledd slår fast at "[M]ålet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder". Bestemmelsen pålegger ikke forvaltningen noen direkte forpliktelse, men er et moment ved lovtolkningen og skjønnsutøvelsen i vurderingen av vilkårene i nml. 18. I Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) s. 82 skriver departementet bl.a. følgende i omtalen av § 5: "Gjennom Stortingets behandling av meldingen (St.meld. nr. 15 (2003-2004) vår komm.) og ved forskrift 18. mars 2005 nr. 242 er det satt helt konkrete mål for forvaltningen av rovviltbestandene i Norge. Disse målene er forutsatt å være i samsvar med de nevnte internasjonale forpliktelser. Tilsvarende må da gjelde i forhold til målformuleringen i § 5. Dette innebærer at de næringsmessige hensyn i rovviltpolitikken vil kunne vektlegges slik det er gjort i dagens regelverk".

Skadeomfang og fremtidig skadepotensial, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b

Det følger av naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav b at Kongen kan tillate uttak av vilt "for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom".

Naturmangfoldloven krever etter departementets vurdering at skadepotensialet er av et visst omfang og alvorlighetsgrad, for at felling skal kunne tillates. Bestemmelsen er utformet med sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, jf. lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)). Bestemmelsen må derfor tolkes på bakgrunn av konvensjonsbestemmelsens innhold. Også det generelle prinsippet om at norsk rett forutsettes å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser, tilsier en slik fortolkning. Artikkel 9 nr. 1 åpner for felling av vilt for å avverge "alvorlig skade" på bl.a. husdyr og tamrein, så fremt visse vilkår er tilfredsstillt. Ordet alvorlig innebærer krav til et visst omfang og en viss alvorlighetsgrad. Også konvensjonens verneformål trekker i retning av at det må være tale om fare for kvalifisert skade.

Departementet viser til sekretariatets redegjørelse der det fremgår at det årlig er registrert skader forårsaket av ulv. Departementet viser til dette og legger til grunn at det er tap av beitedyr til ulv av et visst omfang og at lovens vilkår er oppfylt på dette punktet. Det er også tatt hensyn til at dette gjelder lisensfelling utenfor sonen der terskelen for felling skal være lavere.

Departementet viser også til nml. § 14 første og annet ledd om avveining mot andre viktige samfunnsinteresser og samiske interesser. Hensynet om å unngå eller begrense skade på husdyr og tamrein er tillagt vekt i saken.

Vurdering av ulvebestandens overlevelse

Etter nml. § 18 annet ledd er det et vilkår for uttak at "uttaket ikke truer bestandens overlevelse". Vilkåret om at uttaket "Ikke truer bestandens overlevelse" knytter seg til den sør-skandinaviske ulvebestanden. Dette følger av lovens forarbeider, jf. Ot.prp. nr.52 (2008-2009) s. 130 2. spalte, annet hele avsnitt, der det heter: "*I de tilfeller hele bestander av en art befinner seg i Norge er Norge fullt ut forpliktet til å sikre denne bestandens overlevelse. Dette stiller seg imidlertid annerledes der en bestand befinner seg både i Norge og i ett eller flere andre land. I disse tilfellene skal ikke «bestandens overlevelse» vurderes bare ut fra de individer som befinner seg i Norge, men ut fra bestandens samlede utbredelse.*" Dette er

også lagt til grunn i dom i Borgarting lagmannsrett avsagt 16. januar 2008 der det fremgår at vurderingen av bestandens overlevelse må ta utgangspunkt i den skandinaviske bestanden.

Bestandens overlevelse er et annet forhold enn Stortingets bestandsmål, som er omtalt lenger ned. En vurdering av om uttaket truer bestandens overlevelse er en bredere vurdering med flere vurderingsmomenter enn kun en vurdering av om bestandsmålet kan nås neste år. Miljødirektoratets faglige tilrådninger av 18. september og 28. november 2017 har fokus på Stortingets bestandsmål, men det er i førstnevnt lagt til grunn at et uttak av ulv som sikrer fortsatt oppnåelse av bestandsmålet tilfredsstillende våre internasjonale forpliktelser og ikke truer bestandens overlevelse.

I en tilleggstilråding av 30. november 2017 vurderer Miljødirektoratet eksplisitt om uttaket truer den sør-skandinaviske ulvebestandens overlevelse. Departementet vil komme tilbake til direktoratets tilrådninger nedenfor. Øvrige vurderingsmomenter ved vurderingen av om uttaket truer bestandens overlevelse kan for eksempel være (i) antallet ulv i kvoten holdt opp mot totalt antall ulv i den sørskandinaviske ulvebestanden, (ii) hvorvidt ulvene som kan felles etter kvoten antas å være genetisk viktige eller være blant de mest stabile reproduserende familiegruppene, (iii) denne kvoten sett i sammenheng med det samlede (forventede) uttaket i Norge og Sverige, (iv) andre konsekvenser uttaket kan få for ulvebestanden og (v) annen relevant informasjon om faktorer som kan påvirke ulvebestandens overlevelse i tiden fremover (bl.a. naturlig avgang, irregulær jakt m.m).

I Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* ble bestandsmålet vurdert bl.a. ut fra om det vil true den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Den svenske regjeringen ga Naturvårdsverket i april 2015 et oppdrag om å oppdatere eksisterende sårbarhetsanalyse for ulv og utrede hva som kreves for at den svenske ulvepopulasjonen skal ha gunstig bevaringsstatus i henhold til arts- og habitatdirektivet. Utredningen er nærmere omtalt i stortingsmeldingen.

Ved behandling av stortingsmeldingen fastsatte Stortinget et bestandsmål på 4-6 årlige ynglinger, hvorav 3 skal være helnorske ynglinger. Videre skal ynglinger i grenserevir til Sverige telle med i det norske bestandsmålet med på en faktor på 0,5.

Departementet mener at krav om "*gunstig bevaringsstatus*" i henhold til arts- og habitatdirektivet i EU gir et beskyttelsesnivå som er minst like strengt som lovens krav om at "*uttak ikke truer bestandens overlevelse*". Et uttak som ikke reduserer bestanden mer enn at den fortsatt anses å ha "*gunstig bevaringsstatus*" vil altså etter departementets syn ikke true bestandens overlevelse.

Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for "*gunstig bevaringsstatus*", anser departementet at bestandens overlevelse ikke vil komme i fare som følge av vedtaket om lisensfelling utenfor ulvesonen. Dette fordi en samlet vurdering av relevante faktorer tilsier at bestanden ikke vil komme under Naturvårdsverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer.

Departementet anser at det også kan anføres et annet moment av betydning i helhetsvurderingen av om bestandens overlevelse vil komme i fare som følge av vedtaket om lisensfelling utenfor ulvesonen. Gitt at Sverige opprettholder sitt ambisjonsnivå mener departementet at en oppfyllelse av det bestandsmål Stortinget har fastsatt, på 4-6 årlige ynglinger, der vi etter uttak vil ligge øvre del av dette målet, sammen med andre faktorer vil sikre bestandens overlevelse.

Bestandssituasjonen

Den sør-skandinaviske ulvebestanden har hatt en kraftig vekst i perioden fra arten var nærmest utryddet og frem til i dag. Den første ynglingen i nyere tid fant sted i 1983, og i dag teller bestanden 430 ulver totalt i Norge og Sverige.

Ulven er fredet i Norge og klassifisert som en kritisk truet art på Norsk rødliste for arter 2015. Når det gjelder en nærmere beskrivelse av bestandssituasjonen for ulv, viser departementet til Miljødirektoratets faglige tilrådninger i saken. Direktoratet har basert tilrådingen på siste endelige bestandsstatusrapport fra Rovdata av 1. juni 2017 (*Bestandsovervåking av ulv vinteren 2016-2017*¹), komplettert med oppdatert informasjon fra bestandsregistreringer sommeren og høsten 2017.

Av siste endelige bestandsrapport fremgår det at bestandsstatus for ulv i Skandinavia er 46 familiegrupper, hvorav det ble dokumentert yngling (valpekull) i 43 av gruppene. Det ble dokumentert yngling i 4 helnorske familiegrupper samt i 7 familiegrupper i grenserevir. Resterende ynglinger ble dokumentert i Sverige. Når man regner verdien av grenseynglinger som 0,5 var det totalt 7,5 ynglinger av ulv i Norge, hvorav 4 helnorske. Dette er over det nasjonale bestandsmålet på 4-6 årlige ynglinger, hvorav minst 3 ynglinger skal være innenfor revir med hele sin utbredelse i Norge.

I tillegg skriver direktoratet at det ble registrert 28 revirmarkerende par i Skandinavia, hvorav 6 helnorske og 3 i grenserevir. Sammenlignet med året før er dette en reduksjon av antall helnorske ynglinger og en økning av antall revirmarkerende par i helnorske revir samt i grenserevir.

Når det gjelder antall individer ble vinteren 2016-2017 beregnet at bestanden bestod av 430 ulver totalt i Norge og Sverige. Det ble registrert 105-112 ulver som berørte Norge, hvorav 54-56 ble registrert i helnorske revir. Etter fordeling (faktor 0,5) av de ulver som har tilhold på begge sider av riksgrensen var det 80-84 ulver i Norge. Øvrige ulver i bestanden har tilhold i Sverige.

Videre har det våren 2017 blitt født nye valpekull, som gir tilførsel av nye ulver inn i bestanden. Endelige svar på antall valpekull får vi først i juni 2018, men på norsk side gjøres tilgjengelig de foreløpige tallene fortløpende etter hvert som det gjøres registreringer. Ifølge Miljødirektoratet viser de foreløpige tallene at det så langt er påvist 9-10 valpekull i norske revir eller grenserevir. Hvor mange av disse som er helnorske eller grenserevir er foreløpig uavklart, men på bakgrunn av tidligere områdebruk og nærhet til grensen mener direktoratet det er sannsynlig at fordelingen er åtte helnorske ynglinger og 2 ynglinger i grenserevir. Videre er status foreløpig ukjent for ytterligere 12 ulverevir som var påvist under forrige overvåkingsperiode (vinteren 2016-2017). Endelig kunnskap om hvilke revir som er helnorske og hvilke som har revir på begge sider av riksgrensen mot Sverige vil også foreligge først i juni 2018.

Dødelighet

Bestandsregistreringene av ulv skjer i hovedsak fra 1. oktober, med sporing på snø og innsamling av biologisk materiale for DNA-analyser. Også lisensfelleringsperioden utenfor ulvesonen starter på dette tidspunktet. Det er derfor relevant å se bestandstallene beskrevet over i sammenheng med hvilken dødelighet det har vært i ulvebestanden i perioden etter 1. oktober 2016.

---

¹ https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2443816/2017_1.pdf?sequence=4&isAllowed=y

I Norge er det i denne perioden registrert 19 døde ulver i Norge. I Sverige er det registrert 64 døde ulver. Det har dermed vært en kjent total avgang på 83 ulver i den sør-skandinaviske ulvebestanden fra 1. oktober 2016 til d.d., og dødeligheten kommer til fratrekk for de rapporterte bestandstallene beskrevet over. I disse tallene inngår alle lovlige fellinger, påkjørsler, og annen kjent avgang av ulv.

Videre er det for vinteren 2017-2018 vedtatt kvote for lisensjakt av 22 ulver i Sverige (disse vedtakene er påklaget) og kvote på 42 ulver for lisensfelling i Norge (inkludert dette vedtaket). Kvoten i Norge er nærmere fordelt på lisensfelling av 26 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir (5 av disse er felt) og 16 ulver i to familiegrupper som i hovedsak befinner seg utenfor ulvesonen. Den totale dødeligheten siden 1. oktober 2016 i Skandinavia er dermed inntil 142 ulver, dersom både den norske og den svenske lisensfellingskvoten effektueres.

Det er også dokumentert at det skjer ulovlig jakt av ulv i den sør-skandinaviske bestanden, og at omfanget har vært betydelig. Dette er også beskrevet i Meld. St. 21 (2016-2016) *Ulv i norsk natur*, der det på s. 27 bl.a. står følgende:

"Omfanget av ulovlig avliving er fortsatt betydelig både i Norge og Sverige. Den totale årlige dødeligheten i perioden 1999–2006 er beregnet med to uavhengige metoder, og ble ved begge metoder beregnet til ca. 30 %, mens den på 1990-tallet lå på ca. 20 %. Ulovlig avliving er den klart viktigste dødsårsaken for ulv, og står for drøyt halvparten av dødeligheten i den sør-skandinaviske bestanden. Naturlig dødelighet, trafikk og lovlig felling i omtrent like proporsjoner står for den andre halvparten. Både total dødelighet og ulovlig avliving minket fra perioden 1998–2005 til 2006–2011 i Skandinavia. Frem til 2015 har kunnskapen om omfanget av ulovlig avliving av ulv i Norge i hovedsak vært basert på forskning. Erfaring har vist at etterforskning av denne type lovbrudd er vanskelig."

Om kvotens størrelse

Departementet må i saken vurdere om et uttak av inntil 12 dyr utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir i region 4 og 5 er så stort at det vil true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 annet ledd. Når det gjelder spørsmålet om bestandens overlevelse må vurderingene ta utgangspunkt i den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. nærmere omtale av dette over.

I tillegg til lovens vilkår, vurderer departementet også om det med et slikt uttak er sannsynlig at bestandsmålet vil nås neste år. Stortinget har fastsatt det nasjonale bestandsmålet for ulv, Det følger av kommentarene til rovviltforskriften § 7 annet ledd at ved vurdering av felling eller jakt skal rovviltnemnden gjøre en samlet vurdering av bestandens status og forventede utvikling og sannsynliggjøre at bestanden etter neste yngling fortsatt vil oppfylle det nasjonalt fastsatte bestandsmålet for regionen.

Departementet er av den oppfatning at det i denne saken foreligger grundige vurderinger fra både rovviltnemndenes sekretariat og Miljødirektoratet om ulvebestandens status, genetisk situasjon og usikkerhet som det må tas hensyn til ved fastsettelse av lisensfellingskvotens størrelse.

I en tilleggstilråding av 30. november 2017 uttaler direktoratet seg om hvorvidt vedtakene om lisensfelling av ulv som er fattet av norske myndigheter denne høsten og vinteren, og svenske myndigheters vedtak om lisensfelling av 22 ulver, samlet og sammenholdt med andre faktorer truer den sør-skandinaviske ulvebestandens overlevelse. I sin konklusjon skriver direktoratet bl.a.:

"Miljødirektoratet har med basis i vurderingen fra Naturvårdsverket om hva som er gunstig bevaringsstatus, foreliggende vedtak om lisensfellingskvoter, gjennomførte skadefellinger, samt historisk og pågående overvåkningsmateriale vurdert om det planlagte uttaket av ulv i Norge og Sverige til sammen i år truer den sør-skandinaviske bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for gunstig bevaringsstatus vurderer Miljødirektoratet at det ikke er sannsynlig at bestandens overlevelse kommer i fare som følge av de planlagt uttakene i Norge og Sverige. Samlet uttak vurderes ikke å medføre at bestanden samlet kommer under Naturvårdsverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Det kan ikke utelukkes at bestanden etter gjennomført uttak reduseres eller stabiliseres.

Konklusjonen er basert på best tilgjengelig kunnskap, og forutsetter at nye gener kommer inn i bestanden ved etablering av immigranter fra den finsk-russiske bestanden. Dette har svært stor betydning for den skandinaviske bestandens overlevelse i et langsiktig perspektiv."

Departementet har lagt et bredt informasjonstilfang til grunn i vurderingen, inkludert informasjon fra Det skandinaviske ulveforskningsprosjektet (Skandulv) og Rovdata. Departementet har i den samlede vurderingen også lagt vekt på registrert dødelighet i bestanden det siste året samt total forventet avgang av ulv etter de vedtak som er fattet både i Norge og i Sverige denne høsten og vinteren.

Vi viser oppsummeringsvis til at bestanden vinteren 2016-2017 bestod av 430 ulver totalt i Norge og Sverige, hvor av 83 er registrert døde. De kvoter som er vedtatt for lisensfelling av ulv i Norge og Sverige gir en forventning om felling av totalt inntil 64 ulver (der 5 ulver allerede er felt i Norge utenfor ulvesonen i region 4 og 5) denne høsten og vinteren. Videre er det ut fra tidligere erfaring og vitenskapelige publikasjoner en forventning at et visst omfang av ulovlig jakt kommer i tillegg, uten at dette lar seg tallfeste. Dødeligheten i bestanden er tillagt vekt i departementets vurdering av bestandens overlevelse.

I mellomtiden har det samtidig blitt født nye valpekull våren 2017. Endelige konklusjoner om hvor mange slike ynglinger som har skjedd foreligger ikke før 1. juni 2018, men de foreløpige bestandsregistreringene som fremgår av Miljødirektoratets tilrådning kan tyde på en vekst i den norske delen av den skandinaviske ulvebestanden. Videre antar departementet, basert på fjorårets bestandssituasjon og antall ynglinger at den skandinaviske ulvebestanden også etter denne vinteren vil overgå det minimumsnivået som er lagt til grunn i utredningene som er gjennomført etter oppdrag fra svenske myndigheter, jf. omtale av dette foran.

Departementet har også vurdert innavlssituasjonen i bestanden, noe som er en av de største truslene den skandinaviske ulvebestanden står overfor. I tillegg til selve omfanget av uttaket er det lagt vekt på genetisk informasjon. Norge og Sverige har felles retningslinjer om forvaltning av genetisk verdifulle ulver, som er nærmere definert som immigranter fra Finland/Russland samt deres førstegenerasjons avkom. Så langt det er mulig skal slike individer unngås felt. Dersom det tilkommer departementet informasjon gjennom overvåkingsarbeidet om at genetisk verdifulle individer blir identifisert i det aktuelle fellingsområdet vil det bli vurdert alternative tiltak til felling eller stans i lisensfellingen.

Når det gjelder forutsetningen om at det skjer en jevnlig innvandring fra den finsk-russiske populasjonen til Skandinavia, viser departementet til at det i 2016 ble dokumentert to ynglinger der det ene foreldredyret var en finsk-russisk immigrant. Begge de innvandrete ulvene ble vurdert som forsvunnet påfølgende høst, og det er usikkert om noen av valpene fra disse kullene vil lykkes med å etablere seg og bidra videre med verdifulle gener inn i den sør-skandinaviske bestanden. Videre er det kjent fra DNA-analyser at én av de fem felte

ulvene utenfor ulvesonen inneværende lisensfellingsperiode var et genetisk verdifullt individ. Den genetiske situasjonen vil derfor være noe departementet vil holde under oppsikt og vurdere på nytt de nærmeste årene.

Departementet har foretatt en omfattende vurdering knyttet til vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse. Basert på Naturvårdsverkets vurdering av antall individer som er nødvendig for "gunstig bevaringsstatus", anser departementet at bestandens overlevelse ikke vil bli truet som følge av vedtaket om lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen. Dette fordi en samlet vurdering av gjennomførte og planlagte uttak i Norge og Sverige, samt andre relevante faktorer som er beskrevet ovenfor, tilsier at bestanden ikke vil komme under Naturvårdverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer. Departementet viser her også til Miljødirektoratets tilleggstilråding av 30. november som munner ut i samme konklusjon.

Når det gjelder bestandsmålet anser Miljødirektoratet, basert på oppdaterte tall over bestandssituasjonen per 28. november 2017 at et uttak av inntil 12 ulver utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir i region 4 og 5 innretter seg mot enslige streifdyr av ulv, hvor uttaket i svært liten grad påvirker bestandsmålsoppnåelsen. Videre er det lagt til grunn at man bør forvalte bestanden på en slik måte at den befinner seg i øvre sjikt av intervallmålet på 4-6 årlige ynglinger. Dette på bakgrunn av det høye innavlsnivået i bestanden, samt usikkerhet knyttet til at ulovlig jakt eller ulykker o.a. kan få betydelige effekter i en liten ulvebestand. Departementet viser i denne sammenheng også til kommentarene til rovviltforskriften § 3 der det bl.a. fremgår at forhold som omfanget av ulovlig felling og innavlsnivå vil være viktige i vurderingen av om man skal legge seg høyt eller lavt innenfor intervallet. Departementet er enig i at dagens situasjon tilsier at ulvebestanden skal forvaltes i øvre sjikt av intervallmålet.

Departementet har tidligere kommet til at vedtaket om lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen ikke er så omfattende at det truer bestandens overlevelse. Departementet anser at det er et moment av betydning i helhetsvurderingen g at bestandens overlevelse ikke vil komme i fare som følge av vedtaket om lisensfelling utenfor sonen. Det er etter departementets vurdering slik at så lenge Sverige opprettholder sine målsettinger og beskyttelsesnivå, samtidig som Norge sørger for at bestandsmålet fastsatt av Stortinget oppnås, vil et uttak av inntil 12 ulver som følger av dette vedtaket, sammenholdt med andre faktorer, ikke true bestandens overlevelse.

Departementet har foretatt en omfattende vurdering knyttet til vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse. En slik vurdering må etter departementets syn foretas for den sørskandinaviske ulvebestanden, det følger av naturmangfoldlovens forarbeider og av rettspraksis. Det foreligger et svært godt kunnskapsgrunnlag når det gjelder ulv. Departementet har i sin vurdering lagt vekt på en utredning av svenske myndigheter av hva som kreves for at ulvebestanden skal ha en "gunstig bevaringsstatus". Departementet har videre lagt til grunn oppdatert bestandsinformasjon om ulv, herunder genetisk informasjon. Videre har departementet sett hen til dødeligheten for ulv i Skandinavia, inkludert dødelighet som skyldes forventet ulovlig jakt og de vedtak om felling denne vinteren som er fattet av norske og svenske myndigheter.

På bakgrunn av denne vurderingen anser departementet at bestandens overlevelse ikke trues som følge av vedtaket om lisensfelling utenfor ulvesonen, fordi bestanden ikke vil komme under Naturvårdverkets anbefalte referanseverdi på 340 individer.

Departementet har også lagt vekt på at overholdelse av bestandsmålet langt på vei vil være et moment som taler for at uttaket ikke truet bestandens overlevelse. Så lenge Sverige

oppretholder sine målsettinger, samtidig som Norge sørger for at bestandsmålet fastsatt av Stortinget oppnås, vil et uttak av de to helnorske familiegruppene som følger av dette vedtaket, sammenholdt med andre faktorer, ikke true bestandens overlevelse.

Departementet anser at kunnskapsgrunnlaget i saken i hovedsak er basert på eksisterende og tilgjengelig kunnskap. Kravet i nml. § 8 er dermed oppfylt.

Det foreligger som det fremgår over betydelig kunnskap om den samlede belastningen arten utsettes for, jf. nml. § 10. Miljøforvaltningen har dermed i stor grad oversikt over den samlede belastningen. Departementet har vurdert den samlede belastningen bestanden utsettes eller vil bli utsatt for, og har tillagt prinsippet om samlet belastning vekt i denne saken.

Departementet mener at det i denne saken foreligger tilstrekkelig kunnskap og føre-var-prinsippet i nml. § 9 tillegges derfor liten vekt.

Vurdering av andre tilfredsstillende løsninger

Etter nml. § 18 annet ledd er det et vilkår for felling at "formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte". I vurderingen av dette vilkåret vil prinsippet om arealdifferensiert forvaltning, som er fastsatt i rovviltforskriftens §§ 1 og 6 og rovviltnemndas regionale forvaltningsplan, veie tungt. Av rovviltforliket 2011 framgår det at soneinndelingen må forvaltes tydelig, noe som blant annet innebærer at beitenæring skal tilpasses rovvilt i de områder der rovvilt har prioritet, mens det i prioriterte beiteområder skal gjøres raske uttak av rovvilt som gjør skade på beitedyr. Departementet mener det ikke foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn å vedta lisensfellingskvote på ulv utenfor ulvesonen i region 4 og 5 og anser dermed vilkåret om at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte som oppfylt.

Rovviltpolitikken er bygget opp om prinsippet om geografisk differensiert forvaltning, og Stortinget har vedtatt at soneinndelingen skal forvaltes tydelig. Dette setter klare grenser for hvor store ressurser som skal settes inn og i hvor stor grad tilpassing av beitenæring skal avkreves av beitenæringene utenfor ulvesonen. Innenfor ulvesonen og området prioritert til andre rovviltarter stilles større krav om tilpassing av beitenæringene til en fast forekomst av rovvilt.

Tiltak som innebærer tilpassing av beitenæringene, som inngjerding av beitedyr, grunnet forekomst av ulv i de aktuelle områdene som omhandles i dette vedtaket, er noe departementet på denne bakgrunn ikke finner å være en annen tilfredsstillende løsning. Det vises i denne sammenheng også til at enkeltulver som opptrer utenfor ulvesonen og utenfor etablerte revir har stort vandringspotensial og uforutsigbart vandringsmønster. Det vil derfor være vanskelig å forutse på en tilfredsstillende måte i hvilke områder det skal gjøres tilpassing av beitenæringene før skadesituasjonene oppstår. Dette innebærer igjen at slike tiltak kan bli lite målrettet og kostnadseffektivt.

Andre tiltak rettet mot ulvene kan i særskilte tilfeller være et alternativ. Dette gjelder først og fremst tilfeller der det påvises genetisk verdifulle ulver utenfor ulvesonen. Radiomerking for nærmere å følge slike ulvers bevegelser og eventuelt senere flytting til områder innenfor ulvesonen eller til Sverige, er aktuelle alternative tiltak som vurderes fortløpende. Både radiomerking og flytting av ulver er imidlertid ressurskrevende tiltak som vurderes lite egnet for alle ulver som beveger seg utenfor ulvesonen. Dette har også dyrevelferdsmessige sider fordi slik menneskelig håndtering alltid vil innebære en viss belastning for det enkelte individ.

Til sist viser departementet til at det med dagens bestandssituasjon er funnet grunnlag for å tillate felling av et større antall ulver både på norsk og svensk side. Dette tilsier etter departementets vurdering i at ulvene som vandrer utenfor ulvesonen ikke skal flyttes til ulvesonen eller Sverige.

Det er verken praktisk mulig, særlig målrettet eller samfunnsøkonomisk fornuftig å gjennomføre konkrete tiltak som inngjerding eller flytting av individer av ulv for å unngå skader på beitedyr. Dette vedtaket dreier seg i hovedsak om streifulv som beveger seg over store områder. Departementet er derfor kommet til at vilkåret om at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte enn ved uttak, må anses som oppfylt for ulvene utenfor sonen i region 4 og 5.

Konklusjon

Klima- og miljødepartementet fatter med dette nytt vedtak om lisensfelling av inntil 12 ulver utenfor etablerte ulverevir i region 4 og 5 inneværende lisensfellingsperiode. Departementet har i sin vurdering lagt vekt på skadehistorikk og skadepotensiale, og at det ut fra prinsippet om geografisk differensiert forvaltning er ønskelig å begrense utbredelsen av ulv utenfor ulvesonen. Departementet mener en effektivering av den vedtatte kvoten ikke truer bestandens overlevelse, og kan ikke se at det foreligger andre tilfredsstillende løsninger enn felling i de aktuelle områdene utenfor ulvesonen.

Med hilsen

Torbjørn Lange (e.f.)
avdelingsdirektør

Torkel Ramberg
spesialrådgiver

Kopi

Fylkesmannen i Hedmark
Fylkesmannen i Oslo og Akershus
Miljødirektoratet
Rovviltnemnda i region 4
Rovviltnemnda i region 5

Adresseliste

Bygdefolk for Rovdyr	Vikabakken 4	2420	TRYSIL
Hedmark bonde- og småbrukarlag	Ståle Støen	2580	FOLLDAL
Naturvernforbundet	Mariboegate 8	0183	OSLO
NOAH for dyrs rettigheter	Dronningensgate 13	0152	OSLO
Norges Miljøvernforbund	Postboks 593	5806	BERGEN
Norsk Bonde- og Småbrukarlag	Akersgata 41	0158	OSLO
NORSKOG	Postboks 123 Lilleaker	0216	OSLO
På Baksporet v/Halvor Sveen	Sjølivegen 3158	2450	RENA
Rovviltets Røst Norge	Postboks 1410 - TEXAS	2404	ELVERUM
WWF-Norge	Pb 6784 St. Olavs plass	0130	OSLO

Foreningen våre rovdyr li@fvr.no